

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI SOG'LIQNI SAQLASH VAZIRLIGI
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVACIYALAR VAZIRLIGI

QORAQALPOG'ISTON TIBBIYOT INSTITUTI

Ro'yxatga olindi: №
130. 24/2-1.06
2024yil « 1d » 08

"TASDIQLAYMAN"

Qoraqalpog'iston tibbiyot instituti

rezident O.A. Ataniyazova

2024 yil « 1d » 08

TIBBIY KIMYO
O'QUV DASTURI

Bilim sohasi: 900000 – Sog'lijni saqlash va ijtimoiy ta'minot

Ta'lif sohasi: 910000 – Sog'lijni saqlash

Ta'lif yo'nalishi: 60910400 – Tibbiy profilaktika ishi

Nukus – 2024

Fan\ modul kodi TK11205	O'quv yili 2024-2025	Semestr 1-2	ECTS-Kreditlar 4	
Fan\ modul turi Majburiy	Ta'lim tili Qoraqalpoq/ O'zbek / Rus		Haftadagi dars soatlari 2/2	
1	Fanning nomi	Auditoriya mashg'uotlari (soat)	Mustaqil ta'lif (soat)	Jami yuklama (soat)
	Tibbiy kimyo	60	60	120
2	I. Fanning mazmuni <i>Fanni o'qitishdagi maqsad</i> - umumiy, analitik, fizik, kolloid kimyo asoslari bo'yicha bilimlarga ega bo'lgan, fizik-kimyoviy jarayonlar mohiyatini bilgan holda fizik-kimyoviy kattaliklarni xisoblashni bajara oladigan, organik kimyo asoslari bo'yicha bilimlarga ega bo'lgan xolda, biokimyoning kirish qismi xisoblanadigan "Statik biokimyo"ni, biokimyoviy jarayonlarda qatnashuvchi biopolimerlar va bioboshqaruvchi moddalar tuzilishi, hossalari va funksiyalarini tushinadigan, ular ishtirokida boradigan jarayonlarning ilmiy asoslarini xujayra va molekulyar darajada tushinib eta oladigan, olingan nazariy bilimlарини amaliyotda qo'llay oladigan mutahassislarни tayyorlash. <i>Fanning vazifasi</i> - talabalarni kimyoviy laboratoriyada ishslash qoidalari bilan tanishtirish; fizik-kimyoviy kattaliklarni aniqlash, o'lchash, qo'llashni o'rgatish; biologik faol organik moddalar tuzilishi, xossalari va organizmdagi funksiyalarini o'rgatish; talabalarda ilmiy kimyoviy adabiyot bilan ishslash, muammoli va vaziyatli masalalarni echish va eksperiment bajara oladigan ko'nikmalarni yaratish; II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'uotlari) II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi: <p style="text-align: center;"><u>1-semestr</u></p> <p>1-mavzu. Tibbiy kimyoga kirish. Kimyo va atrof muhit. Biogen elementlar. Eritmalar. Moddalar eruvchanligi. Kislot-a-sosli muvozanat. Bufer sistemalar. Sog'lijni saqlash va atrof muhit muhofazasida kimyoning o'rni. Biogen elementlar kimyosi. Zaruriy va zaharli elementlar. Biogen elementlarning sifat reaksiyalari. Eritmaling xossalari. Eruvchanlik. Eritmalar konsentratsiyasi. Biologik eritmalar. Kimyoviy reaksiyalar kinetikasi. Kislotag'asosli muvozanat. Vodorod ko'rsatkichi. Kislot-a-sosli titrlash. Bufer sistemalar. Organizmdagi bufer sistemalar. Tuzilishi va xossalari.</p> <p>2- mavzu. Termodynamika va kimyoviy termodynamika. Kompleks birikmalar. Solishtirma issiqlik sig'imi. Energiya turlari. Metabolizm va energiya o'tasida o'zaro bog'liqlik. Termodynamikaning bиринчи qонуни. Termodynamikaning ikkinchi qонуни. Kimyoviy termodynamika. Kompleks birikmalarning tuzilishi, tasnifi va nomlanishi. Ichki kompleks birikmalarning olinishi. Ekzogen va endogen komplekslar. Xelatoterapiya asoslar. Kompleks sonometriya.</p> <p>3-mavzu. Sirt hodisalarining fizik-kimyosi. Dispers sistemalarning fizik-kimyosi. Sirt hodisalari. Adsorbsiya, absorbsiya, xemosorbsiya. Harakatlari va harakatsiz yuzada boradigan adsorbsiya. Xromatografiya usullari. Xromatografiyaning tibbiyotda</p>			

qo'llanilishi. Zaharli moddalarning to'qima va organizm suyuqliklaridagi adsorbsiyasi. Dispers sistemalar. Ularning tasnifiishi. Kolloid eritmalari. Qo'sh elektr qavat hosil bo'lish mexanizmi. Elektrkinetik potensialning paydo bo'lishi. Elektrkinetik hodisalar.

Elektroosmos va elektroforez. Kolloid eritmalarning xossalari. Dag'al dispers sistemalar. Sirt faol va sirt nofaol moddalar. Yuqori molekulular birikmalar (YUMB) eritmalari yuqori dispers va kolloid sistemalar sifatida. YUMB eritmalarning xossalari.

1-mavzu. Organik kimyoga kirish. Organik birikmalarning sinflari va umumiy xossalari. Poli- va geterofunksional va geterokalqlari birikmalar.

Organik birikmalar. Organik birikmalar tuzilishi nazariyasi. Organik birikmalarning reaksiyon qobiliyat. Organik birikmalarning oksidlanishi va qaytarilishi. Organik reaksiya turlari. Uglevodorodlar. Uglevodorodlarning tuzilishi, tasnifi va nomenklaturasi. Alkanlar, alkendir, alkinilar va alkadienlar. Kistorod va boshqa geteroatom saqlovchi organik birikmalar tasnifi, tuzilishi, xossalari. Spirtlar, aldeigidlar, ketonlar va karbon kislotalar. Polifunktional birikmalar. Geterofunktional birikmalar. Aminospirtlar, Aminotollar. Gidroksi-va aminokislotalar. Ketokislotalar. Benzolning geterofunktional hosilari. Paraaminofenol, salitsi kislota, para-aminobenzoy kislota, sulfaniil kislota va ularning hosilari. Geterohalqali birikmalarning tasnifi, nomenklaturasi, tuzilishi. Geterohalqali birikmalar metabolitlar va dorivor moddalar sifatida.

2-mavzu. Uglevodlarlar. Tuzilishi va funksiyalari. Lipidlar tuzilishi va funksiyalari Monosaxaridlar. Monosaxardlarning kimyoviy hossalari. Disaxaridlar. Polisaxaridlar, gomopolisaxaridlar va birikiruvchi to'qima geteropolisaxaridlar. Organizm va ovqat tarkibining asosiy lipidari, biologik ahamiyati. Lipidlarning klassifikatsiyasi. Sovunlandigan oddiy va murakab lipidlar. Mumlar va triglitseridlar. Triglitseridlarning kimyoviy xossalari. Glitseroftolipidlar. Fostaid kislota. Plazmogenlar. Sfingofolipidlar. Serebrozidlar. Gangliozidlar. Xujayra membranasining tuzilishi. Sovunlanmaydigan lipidlar. Terpenlar. Karotinoidlar. Steroidlar: estran, androstan, pregnan, xolan va xolestan hosilari. Xolesterol, o't kislotalari va ularning tuzlari, ahamiyati. Steroid gormonlar.

3-mavzu. Aminokislotalar, peptidlar va oqsillar. Nuklein kislotalar tuzilishi va funksiyalari. Vitaminlar.

Aminokislotalar tuzilishi, stereozomeriyasi, fizik-kimyoviy xossalari, kislotali-asosli xossalari, biologik vazifalari. Oqsillar tuzilishining peptid nazariyasi. Biologik faol peptidlar. Oqsillarning biologik vazifalari. Oqsillarning birlamchi strukturası, uning biologik xususiyatlari bo'lg'ligi. Oqsillardagi peptid zanjirlarning konformatsiyasi (ikkilamchi va uchlanchi strukturalar). Oqsillarning to'rlamchi tuzilishi. Izofunktional oqsillar. Oqsillarning fizik-kimyoviy xususiyatlari. Oqsillarning molekulular massasi, aniqlash usullari, ahamiyati. Oqsillar denaturatsiya va renativatsiyasi, organizmdagi nomenklatura. Nukleozidlar. Nukleozid mono- va polifosfatlar: AMF, ADF, ATP. Nukleozidsiklofosfatlar. Nuklein kislotalarning birlamchi tuzilishi. Ribonuklein va dezoksiribonuklein kislotalar. DNA qo'sh spirali. RNK turlari. RNK va genetik kod. Mutatsiya. Mutatsiya sakabları. DNKnning uchlanchi tuzilishi. Vitaminlar klasifikatsiyasi va Vitaminlar etishmovchchilikda kelib chikadigan xastaliklar. Suvda eriydigan va yog'da

eriydigan vitaminlar. Vitamin simon moddalar. Antivitaminlar.

III. Analit mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

III.I. Analit mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsija etiladi.

1-semestr

1. Tibbiy kimyoga kirish. Kimyo va atrof muhit.

2. Biogen elementlar kimyosi. s-, p-, d-elementlarning fizikaviy va kimyoviy xossalari.

3. Yadro kimyosi.

4. Eritmalarning kollegiativ hossalari.

5. Elektrkimyo asoslari. Elektro'tkazuvchanlik. Konduktometriya.

6. Elektrod jarayonlari. Potensiallar xosil bo'lishi va ularning turlari. Potensiometriya.

7. Sirt xodisalari va adsorbsiya. Xromatografiya. Adsorbsiyadan sifat reaksiyalari. Adsorbsiyani midoriy jihatdan baholash.

8. Dispers sistemalar. Kolloid sistemalarning klassifikatsiyasi, tuzilishi, olinishi va tozalash usullari.

9. Kolloid sistemalarning molekulular-kinetik va spesifik xossalari. Kolloid sistemalarning turg'unligi. Dag'al-dispers sistemalar.

2-semestr

1. Organik kimyo asoslari. Organik birikmalarning asosiy sinflari, Organik birikmalarning reaksiyon qobiliyat, oksidlanishi va qaytarilishi.

2. Mono-va polifunktional birikmalar metabolitlar va dorivor vositalar sifatida. Alifatik va aromatik spirtlar.

3. Geterofunktional birikmalar metabolitlar va dorivor vositalar sifatida. Aminospirtlar hujayra membranalari fosfolipidlarining tuzilish brikikari sifatida.

4. Benzolning geterofunktional birikmalari. Salitsil, sulfaniil va aminobenzoy kislota xositalari dori vositalari sifatida.

5. Geterokalqlari birikmalar metabolitlar va dorivor vositalar sifatida. Geterohalqalga saqlagan neyromediatorlar.

6. Nukleozidlar. Nukleotidlar. Nukleozidlarning mono- va polifosfatlar. Nuklein kislotalarning birlamchi va fazoviy tuzilishlari. DNK qo'sh spiralari. Komplementar juftlar. DNKnning uchlanchi tuzilishi. RNK turlari. Ribosomalar tuzilishi.

7. Uglevodlar. Monosaxaridlar tuzilishi va hossalari.

8. Lipidlar. Sovunlandigan oddiy lipidlar. Uchatsilglitseridlar. Sovunlanmaydigan murakkab lipidlar. Tuzilishi va hossalari. Lipidlar. Sovunlanmaydigan lipidlar. Terpenlar va steroidlar.

9. Vitaminlar. YOG'da eruvchi vitaminlar. Tuzilishi va funksiyalari. Avitaminozlar. Antivitaminlar. Suvda eruvchi vitaminlar. Tuzilishi va funksiyalari. Avitaminozlar. Antivitaminlar. Vitamininsif moddalar.

III.II. Laboratoriya mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsija etiladi.

1-semestr

1. Titrimetrik tahlil. Nevrallash va oksidimetriya usullari.

2. Kislota-asosli muvozanat. Bufer sistemalar. Kimyoviy termodynamika. Kimyoviy reaksiyalarni issiqqliq effektini aniqlash.

3. Kompleks birikmalar. Biokompleks birikmalar. Ichkikompleks birikmalar.	Xelatlar.Komplekskonometriya
2-semestr	
1. Aminokislotalar. Tuzilishi, xossalari va biologik vazifalari. Peptid va oqsillar. Oqsillarning fazoviy konformatsiyalari. Peptid va oqsillarning funksiyalari.	
2. Di-, gomo- va geteropolisaxaridlar tuzilishi va hossalari.	
3. Fermentlar tuzilishi, klassifikatsiyasi va ta'sir etish mexanizmi.	
IV. Mustaqil ta'lim uchun tawsiya etiladigan topshiriqlar:	
1-semestr	
Organizmning biologik suyuqliklari elektrolit va noelektrolyitlar eritmalari sifaida.	
Tosh kasalliliklarning kimyoiy asoslari.	
Metabolizm jarayonida energiya hosil bo'lishi va sarflanishi.	
Y Adro kimyoosining tibbyoydagi o'mi.	
Biogen elementlar konsentratsiyasi o'zgarishi bilan bog'liq bo'lgan endemik va kasb kassalliklari.	
Biologik faol kompleks birikmalar.	
Elektrolit eritmalarning elektrikzinchangligi. Elektrodlardagi jarayonlar. Potensiallar hosil bo'lishi. Elektrikimyoiy davolash va diagnostika usullari.	
Organizmning hayot faoliyatida va davolash usullarida adsorbsiya jarayonining ahamiyati.	
Xromatografiyaning tibbiy izlanishlardagi imkoniyatlari.	
Kolloid sistemalarni dializ yo'li bilan tozalash. Gemodializni o'tkazishda komyoning ahamiyati.	
Dag'al-dispers sistemalarning xossalari va ularni tibbiyot va farmakologiyada ishlatalishi.	
Yuqori molekulyar birikmalar eritmalarning xossalari. Qonning reologik xossalari.	
11. Dag'al-dispers sistemalarning xossalari va ularni tibbiyot va farmakologiyada ishlatalishi.	
12. Yuqori molekulyar birikmalar eritmalarning xossalari. Qonning reologik xossalari.	
2-semestr	
1. Getero- va polifunksional birikmalar asosida ishlab chiqariladigan zamonaviy dori vostitalari.	
2. Kraun eftirlar – dori vostitalari sifatida.	
3. Geteroxalqali birikmalar asosida ishlab chiqariladigan zamonaviy dori vostitalari.	
4. Dorivor preparatlar tarkibidagi etti a'zoli aromatik birikmalar.	
5. α -Aminokislotalar – kofermentlar, gormonlar va vitaminlarning tarkibiy qismi sifatida.	
6. Oqsil tabiatli peptid va gormonlar.	
7. Proteinopatiyalar.	
8. Sun'iy oqsil ozuqa moddalarining ishlab chiqarilishi va kelgusidagi imkoniyatlar.	
9. Kriminalistikada komyoning o'mi.	
10. Tibbiyotda DNK rekombinantlarni qo'llanilishi.	
11. Viruslarga va o'smalarga qarshi dori vostitalarning ta'sir mexanizmi (DNK, RNK fermentlariga nisbatan).	
12. Glyukoza membrana orqali o'tkazilishi. Glyukoza tashuvchilarining tuzilishi, spetsifikligi, klinik ahamiyati.	

13. Neyamin kislota va uning xosilalarining tuzilishi va biologik xossalari. Sial kislotalari.	
14. Yurak glikozidlarining kimyoiy tuzilishi va ahamiyati.	
15. Steroidlar va terpenlarning stereokimyoisi hamda ular ishirokidagi muhim biologik jarayonlar.	
16. Tabiiy va sintetik narkotik vostitalar. Foydasi va zarari.	
17. Fermentlar faolligini oshqozon kislotaligini gipo- va giperatsid xolatlarda o'zgarishi va tiklash choralar.	
18. Fermentlarning tuzilishi, xususiyati va ta'sir etish mexanizmi. Fermentlar faolligining boshqarilishi Tibbiyotda fermentlarning qo'llanilishi.	
19. Ontogeneza fermentlar faolligini boshqarilishining ahamiyati.	
20. Nasliy fermentopatiyalari.	
21. Antiroksidentlar, ularning klinikada qo'llanilishi.	
22. Raxit va osteoporoz patogenezi va davolash usullari.	
23. Nasliy avitaminozlar.	
24. Tabiiy va sun'iy vitaminlarni metabolizmi va ekskretsiyalanishi.	
3. Fan o'qitilishining natiyatlari (shakllanadigan kompetenciyalar)	
Fanni o'zlashtirish natijasida talaba:	
1 semestr	
- bosqqa fundamental va klinik modullarni o'zlashtirishi uchun tibbiy kimyo modulining zarurligi;	
- komyoning asosiy tushunchalari, qonunlari, qoidalari, kimyoiy formulalar va reaksiyalar, anorganik va organik moddalar tuzilishi va xossalari;	
- fizik-kimyoiy kattaliklar, moddalarini tahlil qilish usullari to'g'risida <i>tasavwurga ega bo'lishi</i> ;	
- elektrolit va noelektrolyit moddalar eritmalari, kompleks birikmalar, biogen elementlar kmyosi, eritmar nazarysi, bufer sistemalar, ularni kislota-asosli gomeostazni saqlashdagi o'mi, bioenergetikaning nazariy asoslari, biokimyoiy jarayonlarning yo'nallishiga ta'sir etuvchi omillar; odam organizmning elektr tokini o'tkazishi, oksidalish-qaytarilish potensiallarini xosil bo'lishi va elektrikimyoja asoslangan tashxis va davolash usullarining fizik-kimyoiy asoslari, sirt xodisalarining fizik-kimyoisi, adsorbsion terapiyaning fizik-kimyoiy asoslari, dispers sistemalar va biopolimerlar eritmalarning fizik-kimyoisin <i>bilishi va ularidan foydalana olishi</i> ;	
- amaliyotda tabhil usullarini qo'llash; izlanishga ilmiy yondashish; biologik axamiyatga ega bo'lgan anorganik birikmalarining kimyoiy va fizikaviy xossalarni taxilib qilish uchun zarur bo'lgan kimyoiy laboratoriya ishlarini bajarish amaliy <i>malakalariga ega bo'lishi kerak</i> .	
2.semestr	
- organik kimyo fanining asosiy tushunchalari, qonunlari, qoidalari, organik moddalar tuzilishining Butlerov nazzariyasi, organik moddalarining fazoviy tuzilishi, ularning reaksiyon qobiliyatiga ta'sir etuvchi omillar, organik moddalarini tahlil qilish usullari to'g'risida <i>tasavwurga ega bo'lishi</i> ;	
- geterofunksional va geteroxalqali birikmalar tuzilishi va xossalarni dori vostitalari va metabolizm qatnashchilari sifatida, aminokislotalar tuzilishi va xossalarni, biopolimer moddalar - oqsillar, uglevodlar, nuklein kislotalar, lipidlarning tuzilishi, xossalari,	

	funksiyalarini, fermentlar va vitaminlар tuzilishi va funksiyalarini <i>bilishi</i> va <i>ulardan soydalana olishi</i> :
	- amaliyotda tahlil usullarini qo'llash; izlanishga ilmiy yondashish; biologik axamiyatga ega bo'gan organik birikmalarning kimyoviy va fizikavy xossalari taxli qilish uchun zarur bo'lgan kimyoviy laboratoriya ishlarini bajarish amaliy <i>malakalariga ega bo'lishi kerak</i> .
4	VI. Talim texnologiyalari va metodlari: <ul style="list-style-type: none"> matuzalar amaliy-laboratoriya ishlarini bajarish va xulosalash Interfaol keys-stadiar blic-so'rov guruxlarda ishslash taqdimodlarni qilish jamoa bulib ishslash va himoya qilish uchun loyihalar
5	VII. Kreditlarni olish uchun talablar: Fanga oid nazariy va uslubiy tushunshalarini to'la uzlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettria olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va nazorat uchun berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazoratni muvaffaqiyatli topshirish.
6	Asosiy adabiyotlar <ol style="list-style-type: none"> Masharipov S.M., Tadjiyeva X.S., Masharipova Sh.S. Tibbiy kimyo. O'quv qo'llanma. Toshkent. 2018 y. Alimxodajeva N.T., Tadjiyeva X.S., Ikramova Z.A., Suleymanova G.G., Tibbiy kimyo. Darslik. 1-2 qism. Toshkent. 2019 y. Masharipov S.M. Kulmanova M.U. Meditsinskaya ximiya. Uchebnik. Tashkent. 2020 g. Masharipov S.M. Meditsinskaya ximiya. Uchebnoe posobie. Tashkent. 2020 g. Masharipov S.M., Tadjiyeva X.S., Tibbiy kimyodan amaliy masnig'ulotlar. O'quv qo'llanma. Toshkent. 2020 y. Djurayev A.Dj., Baltabayev U.A. Tibbiy kimyo. Darslik. 1-2 qism. 2018 y. Kasymova S.S. Fizicheskaya i kolloidnaya ximiya. Uchebnoe posobie. Tashkent. 2011 g. Francis A. Organik Chemistry. Textbook. USA. 2013 y. Тюкавкина Н.А., Ю.И.Бауков, С.Э.Зарубян Биоорганическая химия учебник ГЭОТАР Москва 2020г. Тюкавкина Н.А. Биоорганическая химия руководство к практическим занятиям учеб.пособие ГЭОТАР Москва 2016г В.А.Калибабчук, С.М.Гаждинский, Л.И.Грицинко, Т.А.Овсянникова, В.И.Галинская, В.А.Самарский Медицинская химия Учебник 2008г <p><i>Internet saytlari</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. http://www.search.uz.com/ 2. http://www.rudn.ru.com/ 3. http://www.virtonomicaru/partnership.com/ 4. http://abc.chemistry.bsu.by/lit/Rahoisha_2011.pdf

5	5. http://www.happydoctor.ru/info/3
6	6. http://orgchem.ru/
7	7. http://www.chem.msu.su/rus/elibrary/
8	8. https://www.top-technologies.ru/
9	9. http://www.hemi.nsu.ru/
10	10. http://www.orgsyn.org/
11	11. http://window.edu.ru/library/resources

7 Fan dasturi Oliuy ta'lin ta'lim yo'naliishlari va mutaxassislari bo'yicha O'quv-uslubiy birlashmlar faoliyatini Muvoqiqiqlashtiruvchi Kengashning 2024 yil 12 avgustdagি 12 sonli bayonomomasi bilan ma'qullangan.

8 Fan/modul uchun ma'sullar:

Xojambergenov K.M. – QPI "Tibbiy kimyo" kafedrasi mudiri.
Bekmanova G.B. - QPI "Tibbiy kimyo" kafedrasi assistenti

9 Paxratdinov A.A. – Qoraqalpog'iston Tibbiyot Institutı k.f.n. docent
Uzaqbergenova Z.D. - Qoraqalpog'iston Tibbiyot Institutı Organik va noorganik kimyo kafedrasi mudiri, k.f.n, docent.